

INTERNET ÉS LEVÉLTÁR

1. Bevezetés

Az internet hatása a levéltárakra, illetve szerepe a levéltári intézményekben sokkal több mint egy technikai vagy akár csak egy szakmai kérdés. Ha kérdéskört alaposan elemezzük, akkor rájövünk, hogy egy nagyon bonyolult társadalmi jelenséggel állunk szemben, melynek hátterében a levéltárak társadalmi szerepének és megítélésének gyökeres változása áll. Ennek egyszerre oka és következménye a levéltári internethasználat, azaz olyan dialektikus viszonyról van szó, ahol az eszközként használt internet visszahat a használóra, esetünkben a levéltárra. Hogy megértsük az egész folyamatot, illetve a levéltári funkció- vagy szerepváltást, vissza kell tekintenünk a múltba — az első pillanatban talán úgy tűnhet, túl messzire, de a fejlődés logikája és íve csak így érthető meg.

2. A levéltárak társadalmi szerepének változása az elmúlt évtizedekben

A történelem során a levéltárak¹ társadalmi funkciói folyamatosan változtak. Az alapfunkciók, a jogbiztosítói, a történelmi forrásbázis, a közigazgatási és a kultúraterjesztői, állandóan jelen voltak, egymás mellett éltek,² viszont a súlypont állandóan változott, hol az egyik, hol a másik funkció került előtérbe egy adott történelmi korszakban.

A 19. sz. utolsó harmadáig a levéltárakban egyértelműen a jogbiztosító szerep volt a meghatározó. Nem véletlen, hogy ebben az időben a levéltárnokok — beleértve a Magyar Országos Levéltár első vezetőjét, Pauler Gyulát is — többnyire jogászok voltak.³ A modern történettudomány megszületése és elismertsége után (nálunk ez a kiegyezés utáni évtizedekben történt), amikor a professzionista kutatók egyre nagyobb számban használták forrásul a levéltárakat, viszont fokozatosan előtérbe került a történelmi forrásbázis funkció, majd a 20. sz. első harmadában túlsúlyba is került, ekkor váltak a levéltári intézmények történetírói műhelyekké. Ugyanakkor hazánkban a történelmi körülmények változása, sőt kényszere a '30-as években hirtelen megnövelte a genealógiai kutatások számát, amelyek főleg nemességkutatásokat, illetve később

---

¹ Levéltár alatt a már adminisztratív használati értékkel nem, vagy csekély mértékben bíró iratokat, illetve az ezeket kezelő intézményeket értjük, tehát az irattárak nem tartoznak ide. (Igaz, a levéltár és az irattár általában csak a 19. sz. végén vált el egymástól, illetve magánlevéltáraknál még ma is előfordul a két szerepkör együttélése.) Amikor a levéltárak jelenkori szerepéről beszélünk, akkor a közlevéltárakat és a nyilvános magánlevéltárakat tartjuk szem előtt.

² Ez alól csak a kultúraterjesztői szerep kivétel, mert ez csak kb. ötven éve jelent meg markánsan a levéltárak életében.

³ EMBER GYÖZŐ: Az Országos Levéltár száz éve 1874-1974. *Levéltári Közlemények*, 46. (1975.). 29.

származásigazolásokot (a zsidótörvények miatt) jelentettek.⁴ Ezek a kutatások inkább a levéltárak közigazgatási mint történeti forrásbázis szerepkörébe tartoztak, mert egyrészt a kutatásokat többnyire maguk a levéltárosok végezték (l. pl. a Magyar Országos Levéltárban működő ún. Nemességkutató irodát), másrészt a nemességükre adatokat kérőket nem a történelmi tudásvágy hajtotta, hanem a társadalmi előnyszerzés motiválta, nem beszélve a származásigazolásokról, amelyeket hivatalos célra használtak.⁵

A második világháború alatt és után minden megváltozott. A jogbiztonság megroppant, az iratok jogi bizonyító ereje gyakran semmivé lett egyik napról a másikra (kisajátítások, elkobzások, államosítások stb.), tehát a levéltárak jogbiztosító funkciója háttérbe szorult, viszont a közigazgatási szerepük jelentősen megerősödött: a magyar állami levéltárak az '50-es évek elejétől kezdődően végeznek ún. területi munkát, azaz ellenőrzik a hatáskörükbe tartozó szervek irattárait. Ekkor jelent meg — legalábbis Magyarországon — a levéltárak kultúraterjesztő szerepe, ami ekkor főleg kiállítások rendezésében és iskolai dokumentumgyűjtemények összeállításában, illetve levéltárlátogatások szervezésében merült ki. A '60-as években a közlevéltárak sajátos identitászarba kerültek, mert az uralkodó hatalom egyik alapfunkciót sem engedte kellően érvényesülni, még a forrásbázis szerepet sem, hiszen ideológiai szempontok szerint engedélyezte, tűrte vagy tiltotta a kutatásokat, még a középkoriakat is, nem beszélve a 20. sz-iakról, amelyek forrásaihoz csak a kiválasztottak jutottak hozzá. A levéltárosok viszont társadalmilag „hasznossá” kívánták tenni magukat, pontosabban a politikai döntéshozóknak így akarták „eladni” magukat, ezért megpróbálták előtérbe állítani a levéltárak kultúraterjesztő funkcióját.⁶ Ezért került bele a LÜSZ-be,⁷ a levéltárak szakmai munkáját részletesen szabályozó jogszabályba hangsúlyosan a Közművelődés c. fejezet és ettől kezdve váltak kötelező feladattá a levéltári tervekben az ismeretterjesztő előadások, iskolások kalauzolása stb. Az „eladás” nem sikerült, mert a hatalom nem értékelte igazán a „szolgáltatást”, a társadalom (a célközönség) pedig közömbös volt, nem volt olyan igény történelmi témákra, mint amilyen érdeklődés pl. ma már lenne, ennek részletezése azonban nem ennek a tanulmánynak a feladata.

A '70-es években Magyarországon egy új társadalmi jelenség kezdődött (és tart mind a mai napig): egyre többen kezdtek érdeklődni a családjuk története iránt, és egyre többen jelentek meg közülük a levéltárakban. Ez a családkutatási hullám azonban teljesen más eredetű és jellegű volt, mint a két háború közti előkép. Ha társadalmi szempontból összehasonlítjuk a két jelenséget, akkor érdekes következtetésekre juthatunk:

1. A két háború között a kutatásokat főleg a társadalmi berendezkedés feudális jellege gerjesztette (nemességkutatók) vagy maga a politika (származásigazolások). A

---

⁴ EMBER GY.: i. m. 31–33.

⁵ Az igazolások állások betöltéséhez, tanulmányok folytatásához vagy hivatás gyakorlásához kellettek.

⁶ Bár mindez rosszul hangzik, de véleményünk szerint nincs ebben semmi kivetnivaló: a társadalmi elismertségért, az anyagi és pénzügyi forrásokért a különböző közösségek, így a levéltárosok is állandóan vetélkednek, ma sincs ez másképp, a fő forráselosztók pedig mindig a hatalmon lévők. Az adott történelmi körülmények között a magyar levéltárosi közösség, pontosabban akkori vezetői a kultúraterjesztésben látták a kitérés pontot, és ez még a gyakran túl szigorú utókor erkölcsi mércéjével mérve is elfogadható.

⁷ Levéltárak Ügyviteli Szabályzata (= LÜSZ) 130/1971 (M. K. 10) MM.

század végén viszont abszolút spontán mozgalom született, amit a politika a rendszerváltás előtt legfeljebb túrt, és eredője egy társadalmi identitáskeresés.⁸

2. A két háború között nemességkutatással ellentétben az újabb genealógiai kutatások az ősök korabeli társadalmi státuszától függetlenek és — a többnyire vizsgált 18–19. századi magyar társadalom rétegződésének megfelelően — zömmel paraszti ősök felderítésére irányulnak. A kutatásokat nem társadalmi előnyök vagy presztízs megszerzése motiválja.
3. A századvégi kutatásokat — ellentétben a két háború közöttiekkel —, nagyrészt maguk az érdekeltek végezték–végzik, akik a társadalom szinte minden rétegéből verbuválódó, többségében laikus kutatók.

Az összehasonlításból azt a fontos következtetést vonhatjuk le, hogy az új keletű genealógiai kutatásoknak nagyon erős demokratikus vonásai voltak/vannak — azok minden előnyével és hátrányával együtt —, figyelembe véve a spontaneitást, a motiváltságot, a kutatás tárgyát vagy a kutatók társadalmi rétegződését. Tulajdonképpen ezzel nyílt az első rés a levéltárak zárt világán, ekkor jelent meg a „tömeg” a levéltárakban, amelyek — általában vonakodva — kezdték feladni a kevés tudományos kutató számára rezervált szerepüket. Más szavakkal: a levéltárak elkezdtek popularizálódni. Az új keletű genealógiai kutatások ugyan a levéltár forrásbázis funkcióját erősítették, de más kontextusban, mert ezúttal egy nagyszámú, laikus közönség kezdte kiaknázni a levéltári adatokat.

A '80-as években fontos változások zajlottak le a nyugat-európai demokrácia-felfogásban. Az Európai Unió (illetve akkor még Európai Gazdasági Közösség) politikai, igazgatási, törvényhozói és igazságszolgáltatási szerveinek kiépülésével párhuzamosan jelentősen megváltozott az állampolgárok jogaival, valamint a közintézmények átláthatóságával és ellenőrizhetőségével kapcsolatos felfogás.⁹ Ez a változás többek között azt eredményezte, hogy az irattári és levéltári iratokhoz való hozzáférést (azaz kutatást, betekintést az iratokba) — mivel ezzel lehet a legjobban biztosítani az állampolgárok jogainak gyakorlását és a közintézmények ellenőrizhetőségét — alapvető demokratikus kritériumként határozták meg. A '90-es években sorra tartották e tárgyban az európai rendezvényeket, születtek az ilyen javaslatok és határozatok.¹⁰

A demokratikus változások után az uniós tagságra aspiráló közép-kelet-európai országok alkalmazkodtak a követelményekhez, és az újonnan hozott levéltári törvényekben jelentősen szűkítették a titkos, zárt iratok körét, egyértelműen szabályozták és liberalizálták a hozzáférést. Az átláthatóságot a közlevéltárak magukra nézve is kötelezőnek ismerték el nyugaton és keleten egyaránt, ekkor terjedt el pl. (angolszász mintára) az éves jelentések publikálása és széleskörű terjesztése.

---

⁸ A modern társadalmakban a korábban jól működő közösségek, mint pl. a család, felbomlottak, a gyökereiket veszített egyének pedig megpróbálnak (virtuális) kapcsolatot létesíteni az elveszett közösséggel — pl. családkutatás útján. A témáról l. bővebben: KÖRMENDY LAJOS: Mentalitás és identitás, levéltárak és társadalom — Közép-Európai példák. *Levéltári Szemle (= LSz)*, 53. (2003) 3. sz. 11.

⁹ Főleg az újonnan csatlakozott skandináv országok hatására, l. pl. az *ombudsman* intézményt.

¹⁰ L. p.: Council of Europe OJ C 314., 512., 1991 és az OJ C 235., 238., 1994. A tárgyban hosszú évek előkészítő munkájának eredményeként született meg az *Európai Tanács 717/71c/13 July 2000 sz. ajánlása Draft Recommendation No. R (2000) of the Committee of Ministers to Member States on a European Policy on Access to Archives* címen.

Az iratok jogi bizonyító ereje, és ennek következtében a levéltárak jogbiztosító szerepe a demokrácia útjára lépett közép-kelet-európai országokban drámai módon megerősödött, tulajdonképpen visszanyerte a diktatúrák előtti helyzetét.¹¹ Az önkényuralmi rendszerek alatt történt kisajátítások, államosítások következtében érvénytelenné vált dokumentumok milliói (szerződések, tulajdonlapok stb.) nyerték vissza jogi bizonyító erejüket, amit a kárpótlások során az állampolgárok fel is használtak. A deportálásokkal, meghurcolásokkal, politikai elítélésekkel kapcsolatos iratok szintén bizonyítékká váltak. Mindez a levéltárak életében úgy jelentkezett, hogy rövid időn belül több tízezer állampolgár — többségük életében először — kereste meg őket vagy levélben, vagy személyesen, hogy ügyéhez levéltári iratot találjon. Ezeknek az embereknek valószínűleg egy sztereotip képük volt a levéltári munkáról (rég, poros iratokban búvárkodó levéltárosok), ami pozitív irányban módosult. Hogy véleményük mennyire változtatta meg az általános társadalmi vélekedést, az nem tudható és nem mérhető, de bizonyosan hozzájárult a levéltárakról alkotott általános társadalmi kép megváltozásához, a levéltárosok presztízsének növekedéséhez.¹²

Végül, de nem utolsósorban beszélnünk kell a '80-as és '90-es években világszerte lezajlott információs-kommunikációs forradalomról, illetve az ennek nyomán létrejött információs társadalomról. Az informatika robbanásszerű fejlődése és elterjedése a '80-as évek elején kezdődött, amikor tömegesen jelentek meg a személyi számítógépek. Az addig csak kevés kiválasztott számára hozzáférhető eszköz pár év alatt milliók munkaeszközüvé, használati tárgyává vált. A levéltárakban a PC-kkel beköszöntött a szeparált kis állományépítések kora. A fejlett társadalmakban az évtized végére az informatika a mindennapi kultúra részévé vált. A következő cezúra a '90-es évek közepére datálható, amikor az internet terjedt el hasonló gyorsasággal. Ekkortól lehetőség nyílt arra, hogy az elkülönített kis adatállományokat nagy rendszerbe integráljuk, és ezzel az értéküket megsokszorozzuk. Sőt, több levéltárban elindult egy retrospektív feldolgozási munka, azaz régi kiadványok, segédletek, katalógusok adatait táplálták be újonnan kialakított rendszerekbe; ennek a trendnek a legjobb példája az Encoded Archival Description, ami új szabvánnyá vált, és amit kimondottan ilyen feladatokra fejlesztettek ki.¹³

Az információs-kommunikációs forradalomnak a témánk szempontjából legfontosabb következménye az volt, hogy a 21. sz. elejére kialakult egy olyan általános magatartás és felfogás, amit a levéltárak sem hagyhatnak figyelmen kívül. Az új kor új embere már megköveteli az adatokhoz való rendkívül gyors hozzáférést, türelmetlen, nem nagyon hajlandó a levéltárakban megszokott aprólékos kutatómunkára vagy legalábbis a hosszadalmas, többlépcsős iratazonosításra. Mivel manapság már hihetetlenül sok információ van a világhálón, egyre többen már csak erre hagyatkoznak, más szóval, ami nem jelenik meg a levéltári honlapokon, azt nem létezőnek tekintik. Az információs társadalom a levéltáraktól is (adat)szolgáltatást vár. A klasszikus levéltári

---

¹¹ Már amennyire az illető ország demokratikus volt a fasiszta/kommunista diktatúra előtti időkben.

¹² Ennek legjobb bizonyítéka az utóbbi 12 évben történt levéltár-építési hullám. Új épületet kapott a *Bács-Kiskun Megyei Önkormányzati Levéltár*, a *Magyar Országos Levéltár*, a *Pest Megyei Levéltár*, a *Vas Megyei Levéltár* és *Budapest Főváros Levéltára*, valamint most épül a *Veszprém Megyei Levéltár* új épülete.

¹³ EAD. L.: <http://www.loc.gov/ead/>

feladatok, mint pl. fondok kialakítása, őrzése, rendezése, leírása nem számít olyan szolgáltatásnak, amit ez a társadalom értékkel.¹⁴

Összefoglalva: azok a társadalmi változások, illetve új igények, melyek az elmúlt évtizedekben új kihívásokat jelentettek a levéltárak számára a következők voltak: demokratizálás, popularizálódás, átláthatóság, ellenőrizhetőség, nyitottság. Amint láttuk, a korábban felsorolt levéltári alapfunkciók (jogbiztosítói, történelmi forrásbázis, közigazgatási és kultúratejlesztői) mind működtek az elmúlt évtizedekben, egyesek egy időre előtérbe kerültek, mások átalakultak (pl. a családtörténeti hullámmal a történeti forrásbázis funkció, illetve manapság — legalábbis a nyugati levéltárakban, amint azt a későbbiekben látni fogjuk — a kultúratejlesztői), sőt Közép-Kelet-Európában a demokratikus változások nyomán egyszerre erősödött több funkció is.

Az élenjáró nyugati országokban a levéltárak különböző módon próbáltak megfelelni a kihívásoknak. Átszervezték a kutatószolgálatot, esetenként elkülönítették a családkutatásokhoz használt forrásokat és külön genealógiai centrumot létesítettek, ahol csak ilyen kutatásokat lehet végezni. Szintén a laikus kutatók részére különböző tájékoztató anyagokat, rövid brosúrákat, oktató videókat készítettek, sőt tanfolyamokat hirdettek. A divatos történeti kérdésekkel kapcsolatosan népszerűsítő forráskiadványokat jelentettek meg nyomtatásban vagy CD-n (időnként meglepően jó üzletet csinálva). Hasonló elgondolással kiállításokat állítottak össze, és megfelelően reklámozták is azokat. Rohamléptekkel építettek adatbázisokat, dolgozták fel a már meglévő segédletekben lévő adataikat, digitalizáltak és az egészset egységes elektronikai rendszerbe foglalták.¹⁵ Mondhatjuk azt kritikusan, hogy ezek a levéltárak engedtek a popularista nyomásnak, sőt maguk is beszálltak a versenybe, és gerjesztik is a populáris igényt. Ez valóban így van, de két dolgot kell szem előtt tartanunk. Egyrészt ezt is lehet színvonalasan csinálni, másrészt — amint azt a későbbiekben meglátjuk — az ilyen tekintetben élenjáró nagy levéltárak (pl. a holland vagy az angolszász nemzeti levéltárak) más vonatkozásban is kiemelkedőt alkotnak, elmondható hogy szakmai kulcsterületeken (elektronikus iratok, informatikai rendszerek, digitalizálás) szintén ők jelentik az etalont. Társadalmi szempontból nézve a tevékenységüket egyszerűen arról van szó, hogy ezek a levéltárak jól alkalmazkodtak a megváltozott körülményekhez, ezért jó a társadalmi ismertségük és elfogadottságuk, ezt viszont megfelelően kamatoztatni tudják az érdekeik érvényesítésénél. (Ezzel szorosan összefügg, hogy éppen ezek a levéltárak finansiális szempontból is nagyon gazdagok.)¹⁶

A jól alkalmazkodó levéltárak eszköztára tehát nagyon sokrétű, a legfontosabbról, az internetről azonban még nem ejtettünk szót, pedig ez kínálja a legtöbb lehetőséget. De mielőtt erre rátérnénk, nézzük meg, hogy mi az internet és hogyan működik.

3. Az internet története, működése és jelentősége

¹⁴ WEBER, HARTMUT: Use the Key and Play a Part. *Archives in International Context. Sbornik prispevku z mezinarodni konference 29. zari 1. vijna 2004.* 146.)

¹⁵ Mindezek részletes kifejtését l.: CSEH GERGŐ BENDEGÚZ–KÖRMENDY LAJOS–NÉMETH ISTVÁN,–RÁDI PÉTER–REISZ T. CSABA–SZŐKE ZOLTÁN: A levéltárak helye az információs társadalomban, a levéltári anyag informatikai feldolgozása. *LSz*, 51. (2001) 1. sz. 11–15.

¹⁶ Tévedés azt hinni, hogy egy gazdag ország nemzeti levéltára automatikusan szintén gazdag és kiemelkedő szakmai munkát végez, erre sok ellenpélda van, pl. a japán vagy a francia nemzeti levéltárak.

Az internet története az 1960-as évekig nyúlik vissza, és mint oly sok egyéb „találmány” ez is katonai indíttatású volt. 1969-ben az Amerikai Egyesült Államok Hadügyminisztériuma kísérleti jelleggel létrehozott egy csomagkapcsolt hálózatot, amelynek az ARPANET (Advanced Research Projects Agency Network) nevet adta. Ebből a hálózatból MILNET (Military Network) néven 1983-ban leválasztották a hadászati célokat szolgáló részt. Ezt követően — az immár polgári hálózathoz — további hálózatok csatlakoztak (MInet, SATnet, WIDEBAND, NFSnet, BITnet, USEnet stb.). Így alakult ki az a háló, amelyet ma internetként ismerünk. Magát a szót 1974-ben alkalmazták először egy tanulmányban.

Az internet szolgáltatásai nem csupán a számítástechnikai és a tudományos világot, de a ma társadalmát is erősen átalakították. Az internet olyan folyamatokat indított meg, amelyeket a 17. századi ipari forradalomhoz hasonlíthatunk. A hálózat az emberek mindennapi életének szerves részévé vált. Az, aki az internetet használja, szabadon jut hozzá hírekhez, információkhoz, ráadásul több, egymástól független forrásból teheti mindezt. Amikor az internetet használjuk, akkor érdemes figyelembe vennünk, hogy nem számítógépek kommunikálnak számítógépekkel, hanem az adott gépen futó szoftver(ek) egy adott, másik gépen futó szoftver(ek)el. Amikor használjuk az internetet, akkor valójában egyszerre két programot veszünk igénybe: a kliens és a szerver programot. A kliens program a személyi számítógépünkön fut, ez jelenik meg a képernyőn, ebbe visszük be a billentyűzet, illetve az egér segítségével a kért adatokat, és ez keresi meg az igényelt információkat a szerveren. A szerver program viszont abban a számítógépes rendszerben fut, amelyben keresünk, azaz amelyik a szolgáltatást biztosítja. Ez várja a felhasználó igényeit, biztosítja a kliens program számára a kért információkat. A felhasználónak csak a kliens programmal kell dolgoznia, a szerver program számára „láthatatlan”.

Az internet nagyszerűsége abban rejlik, hogy nincsen központja, nincsen ún. „központi gép”. Minden gép, amely kapcsolódik a hálózathoz egyszerre lehet fő-, valamint alállomás is. Ha tömören akarjuk megfogalmazni, akkor az internet egy olyan, telefonvonalakból és számítógépekből álló rendszer, amelynek bármelyik pontja képes kapcsolatot teremteni bármelyik másik pontjával. Eredetileg ugyan katonai, majd szakmai célokra jött létre, de hamarosan az általános kommunikáció, az információátvitel, a média, valamint az emberi kapcsolatteremtés és -tartás egyik legfőbb eszköze lett.

Az internet használatában a szabályozást az ún. internet protokollok jelentik. Protokollnak nevezzük azt, a sok esetben szabványban rögzített eljárást, amely az adatátvitelt szabályozza. A hálózati protokollok feladata, hogy a számítógépek között (pl. fizikai eszközök, hálózati kártya, modem stb. segítségével) az adatokat elküldje, illetve az adatok átvitelét ellenőrizze. A homogén (kis méretű) hálózatok egyik jellemző protokollja az IPX/SPX (pl. a MOL-ban is használt Novell hálózat esetében), a heterogén (nagy méretű) hálózatokat az Internet Protokoll, valamint a TCP,¹⁷ amelyeket együttesen TCP/IP-nek nevezünk, jellemzi. A TCP/IP tehát az internet jellemző hálózati protokollja, amelyen belül egy számítógépet az IP-címe alapján azonosítani lehet. Mivel az IP-cím számsorokat jelent, amelyekkel a gép könnyen elboldogul, de az ember

---

¹⁷ *Transmission Control Protocol*. Korábban a UNIX, ma több hálózat, illetve az internet hálózatkezelő protokollja.

nehezen jegyzi meg, 1984-ben bevezették a *domain*név¹⁸ rendszert, ami könnyebbé tette a *host*ok,¹⁹ a valamilyen szolgáltatást nyújtó, hálózatba kapcsolt számítógépek címzését.

Az internetben rejlő lehetőséget elsőként a kutató- és oktatási intézetek ismerték fel. A hálózat használatát előbb az e-mail, majd a „hírcsoportok” forradalmasították. A mind sokoldalúbb információkereső és -továbbító eszközök terjedése oda vezetett, hogy 1992-ben létrejött a *www* (World Wide Web), ami lehetővé tette, hogy bárki (aki egyébként nem ért a számítógépekhez) „szörfözhesen” az interneten. Mivel az újítás gyorsan terjedt és kezelése igen egyszerű volt, nagyon hamar átalakult nonprofit hálózatból üzleti ágazattá.

4. Informatikai biztonság

Amikor az internetet használjuk, előfordulhat, hogy akaratunk ellenére és tudtunkon kívül betörnek a számítógépünkre. Egyrészt sok gépen található olyan, pl. fájlcsereelő szoftver, vagy e-mail-en, WEB oldal megtekintésével, vagy más módon, kifejezetten rosszindulattal bejuttatott ún. trójai program, amely lehetővé teszi, hogy készítője vagy ismerője a hálózaton keresztül átvegye a gép felett az irányítást, vagy „csupán” tudtunkon kívül adatokat (személyes adatokat, jelszavakat, fontos dokumentumokat stb.) csempésszen ki róla, adatokat töröljön vagy módosítson, vagy akár lehetetlenné tegye a számítógép további működését. A legismertebb ilyen trójai programok a BackOffice, SubSeven. és a Netbus. A tűzfal programok jellemző funkciói, hogy az ilyen támadásokat védik ki: egyrészt a kommunikációra nem használt hálózati portokat elrejtik (*stealth*, azaz lopakodó üzemmód), illetve magunk szabályozhatjuk, hogy a hálózaton milyen programok, mely protokollokon és portokon, milyen irányban (feltöltés/letöltés) kommunikálhatnak.

A hálózatra kapcsolódó számítógépek megfelelő (de sohasem teljes) védelme egy tűzfal program (pl. ZoneAlarm, AtGuard, Norton Internet Security, McAfee Firewall stb.) és egy rendszeresen frissített, a trójai programok azonosítására és semlegesítésére képes vírusirtó program (Norton Antivirus, InoculateIT stb.) használatával elérhető.

Az informatikai biztonság fogalma valójában gyűjtőfogalom, amelybe az adatvédelmet, az adatbiztonságot, az információbiztonságot, az információvédelmet stb. mint fogalmakat mind beleértjük. Informatikai biztonság alatt röviden szólva a védelmet, az adatok védelmét értjük. Általában azonban nem közvetlenül az adat, hanem az azt körülvevő rendszer elemek (így pl. a hardver, a szoftver elemek, a környezeti infrastruktúra) védelmét értjük e fogalom alatt. A biztonság nem más, mint a támadások elleni védelem, ami azonban nem csak az adatok bizalmasságát, sértetlenségét és hitelességét védi, hanem egyet jelent a rendszer megbízható működésével, ezen keresztül

---

¹⁸ *Domain Name*. Egy helyet azonosító egyedi név. Mindig két vagy több részből áll, amelyeket pont választ el egymástól. Hálózati kapcsolatban a cím tulajdonosát hierarchikus formátumban azonosító címe. Segítségével adhatók és különböztethetők meg cégek, intézmények, szervezetek és magánemberek internet címei.

¹⁹ Olyan számítógép egy hálózatban, amely a hálózat többi számítógépe számára is hozzáférhető szolgáltatásokat nyújt. Elég gyakori, hogy egy gépet több szolgáltatás nyújtására használnak.

pedig az adatok rendelkezésre állásával és a funkcionális követelményeknek megfelelő felhasználásukkal. Az adatot körülvevő rendszerelemek a következők:

- 0 az informatikai rendszer fizikai környezete, valamint infrastruktúrája
- 1 a hardver rendszer
- 2 a szoftver rendszer
- 3 a kommunikációs, hálózati elemek
- 4 az adathordozók
- 5 a dokumentumok, illetve a dokumentáció, és
- 6 a személyi környezet (külső és belső egyaránt).

Mivel ezekre, a fent felsorolt rendszerelemekre különféle fenyegetések hatnak (amelyek a rendszerelemek meghatározott láncolatán keresztül veszélyeztetik az adatokat), a védelmi funkcióknak is közvetlenül ezekhez a rendszerelemekhez kell kapcsolódniuk. A cél az, hogy az összes rendszerelemet a kockázattal arányosan kiépített védelemmel lássuk el úgy, hogy közben figyelmet fordítunk a különböző védelmi intézkedések sokszor egymást erősítő hatását. Amennyiben ebben a szellemben próbáljuk meg rendszereink védelmét megszervezni, akkor az adott valószínűségű támadások bekövetkezése mellett a káresemények bekövetkezésének valószínűségét a lehető legalacsonyabbra szorítottuk, de a valószínűség soha nem lesz egyenlő nullával. Az informatikai biztonság két alapterületet foglal magába:

- 0 *információvédelem* (ennek célja, hogy az adatok által hordozott információk sértetlenségét, hitelességét megőrizze; az adatok bizalmosságának elvesztését megakadályozza)
- 1 *megbízható működés* (ez az adatok rendelkezésre állását, valamint a hozzájuk kapcsolódó rendszerek funkcionalitását biztosítja).

Az informatikai biztonság fogalmát tehát végeredményben úgy határozhatjuk meg, hogy az abban az esetben megfelelő, ha a rendszer védelme zárt, teljes körű, folyamatos és a kockázatokkal arányos. Teljes körű a védelem akkor, ha az ezzel kapcsolatos intézkedések a rendszer összes elemére kiterjednek. Zárt a védelem akkor, ha az összes lehetséges fenyegetést figyelembe vesszük, és ezek ellen próbálunk védekezni. Folyamatos a védelem akkor, ha az időben változó körülmények, illetve viszonyok ellenére is megszakítás nélkül megvalósul. A kockázatokkal arányos a védelem akkor, ha egy megfelelően nagy időszakot alapul véve a védelem költségei arányosak a lehetséges kárértékkel. (A védelem hatékonysága nem nő egyenes arányosan az arra fordított összegek nagyságával. A hatékonyságot alapvetően befolyásolja a ráfordítás módja is.) Azt az értéket, amit az intézmény az informatikai biztonságra fordít, valamint azt a határt, ameddig érdemes biztonságossá tenni az adott rendszert, minden esetben egyedileg, az intézményhez mérten szükséges meghatározni.

A védelmi intézkedéseket tárgyalva végül le kell szögezni, hogy azoknak ki kell terjedniük a fizikai, a logikai és az adminisztratív területre is.

5. Keresés az interneten

Mivel az interneten ma már hihetetlen mennyiségű adatot tárolunk, szükséges, hogy olyan keresők álljanak az érdeklődők/böngészők rendelkezésére, amelyek lehetővé teszik, hogy valamilyen módon el tudjanak igazodni ebben az adatfolyamban.

A WEB-en tárolt dokumentumok nagyobb része szöveg formátumú (sima szöveg [*plain text*] vagy megjelenítési és WEB kapcsolati utasításokkal ellátott, speciális formátumú szöveg [*hypertext*]). Ezek mellett természetesen kép, videó, hang és más formátumú anyagok is fellelhetők a világhálón. A keresés azonban elsősorban a szöveg formátumú dokumentumokban lehetséges, bár léteznek már — többé-kevésbé jól működő — rendszerek a képek és hanganyagok keresésére is. A szöveges állományok közül is a *standard HTML*²⁰ és a *text* formátumban a WEB-en tárolt anyagokban lehet keresni. Ezen felül léteznek olyan, speciális adatok is, amelyek — bár nem WEB dokumentumok, de — WEB keresőkön keresztül érhetők el (pl. telefonszámok, e-mail címek).

Jelenleg a WEB-en alapvetően keresőkkel vagy katalógusok segítségével kereshetünk. A katalógusok (nevezik őket *WEBliográfiáknak* is) a könyvtári katalógusokhoz hasonló elven működnek, és kísérletet tesznek arra, hogy a WEB-en lévő anyagokat katalogizálják. A legismertebb rendszerek egyike a *Yahoo!*. A keresés itt elsősorban böngészést jelent. A katalógus-rendszerek legnagyobb problémája, hogy a katalogizálást magát csak emberi erővel, manuálisan lehet végrehajtani. Így ezek a rendszerek nem vállalkoznak (nem vállalkozhatnak) a teljes WEB katalogizálására. A rendszer előnye ugyanakkor, hogy lehetőséget nyújtanak a tartalom szerinti szűrésre. Magyarországon ehhez a rendszerhez a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) áll a legközelebb.

A keresők (a katalógusokkal ellentétben) a teljes WEB módszeres és rendszeres átvizsgálására, átfésülésére alkalmasak. Ezek keresztül kaphatjuk a legteljesebb képet a WEB-en tárolt dokumentumokról. A keresőkben tartalom szerinti (index) adatbázis készül el, automatikusan. Ez a végiglátogatott helyek dokumentumait tartalmazza kivonatos formában (indexelve). A felhasználó beírja az általa keresett szót, szavakat, a kereső pedig ebben az indexelt adatbázisban keres, és ez alapján jeleníti meg a találatokat. (dokumentum címe és rövid kivonat) A két legismertebb magyar kereső: www.altavizsla.hu és a www.heureka.hu. Léteznek még az ún. meta-keresők is. Ezek több kereső rendszert egyszerre használnak és az ezekből nyert eredményeket kombinálják egymással, így jön létre találati listájuk.

Arra, hogy hogyan keressünk a WEB-en, nincsen „bevált módszer”. Mindenki másképpen keres, saját logikája szerint. Sőt, előfordul az is, hogy ugyanaz az illető ugyanazt a témát két alkalommal más szemszögből közelíti meg. Nem mindenki találja meg ugyanazt a dokumentumot, és nem ritka, hogy ugyanaz a felhasználó kétszer egymás után nem találja meg ugyanazt a dokumentumot. Mégis vannak olyan lépések, amelyeket érdemes egy-egy keresésnél figyelembe venni, esetleg követni.

1. Meg kell fogalmazni, mit keresünk (kategória leírása, kulcsszavak kiválasztása).
2. Általános keresőbe beírjuk a kulcsszót/kulcsszavakat (érdemes olyan keresőt alkalmazni, amely képes arra, hogy az eltalált kulcsszavak arányát százalékosan felállítsa).

---

²⁰ *Hypertext Markup Language*. Hypertext leíró nyelv

3. Katalógusban is megnézzük a dokumentumot (ha a keresett dokumentumunk jól katalogizálható, akkor egy általános célú katalógus rendszerben meg fogjuk találni).
4. Amennyiben a 2. és a 3. lépés nem vezetett a nekünk megfelelő eredményre, akkor vissza kell térni az általános keresőhöz, és meg kell próbálni pontosabb kulcsszavakat alkalmazni a kereséshez. Esetleg olyan helyhez kapcsolódni, amely lehetővé teszi az összetett keresést (Boolean keresés).

Egy-egy keresési mód értékét meghatározza a sebesség, amely idő alatt a számunkra fontos információhoz eljuthatunk; az index adatbázis mérete és frissessége; a keresési módszerek (egy, több, kombinált) és az eredmények megtalálásának a módja. Ezen felül fontos még figyelembe venni, hogy hány nyelven lehet egy-egy keresőben keresni, meg tudja-e különböztetni a kis és a nagy kezdőbetűket, képes-e arra, hogy a szótöveket meglelje, a ragokat levágja vagy éppen a szótóhoz illessze, esetleg használ-e szinonimaszótárt.

Az internet ma már olyan óriási információs anyagot tesz elérhetővé, hogy használata a tájékozódás, illetve lassan a kutatások során is nélkülözhetetlen, ezért is érdemes figyelmet fordítani a keresők használatának megismerésére és megfelelő elsajátítására.

6. A honlap

A honlap a WEB-en megjelenő egyedi szolgáltató rendszer, amely információkat tartalmaz az adott helyről, szervezetről, és amelyen megtalálhatók a további szervezetek, kapcsolódások kiinduló pontjai. A honlap önálló, nemzetközi URL-címmel²¹ rendelkezik. Tartalmilag ma már olyan, névjegyszerű főoldalt értünk honlap alatt, amely mögött több WEB oldal is meghúzódhat, illetve további címláncok, esetleg terjedelmesebb adatbázisok. Ilyenkor azonban már inkább WEB helyről beszélünk. A honlap, a főoldal lehet azonban egy olyan felület is, amelyen keresztül elérhetjük a számunkra fontos információkat, ilyenkor Portálról (kapu) beszélünk, amely ugrópontokon keresztül vezet el minket a kért információkhoz.

7. Levéltári honlapok — nemzetközi kitekintés

A levéltári honlapok nemzetközi tárháza olyan gazdag és sokszínű, hogy lehetetlen átfogó képet adni róluk. A honlapok magukról a létrehozó levéltári intézményekről

---

²¹ UNIFORM RESOURCE LOCATOR. Egységes ([információ](#))forrás (meghatározó)

adnak tükröt, azokat pedig jogi státusuk, tradíciójuk, informatikai fejlettségük, az adott ország kultúrája, közigazgatása stb. határozza meg. Az általános elemzés helyett sokkal célszerűbb néhány országra, azon belül néhány levéltárra²² koncentrálni, a főbb irányzatokat bemutatni, illetve néhány jellemző példával szolgálni.

A közlevéltárakban (területi, városi és szaklevéltárak) *szinte kötelező honlappal rendelkezni*, ugyanakkor gyakorlatilag lehetetlen egységes képet vagy rendszert találni a külföldi (vagy magyar) szájtokon. Ennek fő oka természetesen az, hogy más-és más a fenntartója az egyes levéltáraknak, így pl. — német példával élve — egy-egy tartományi levéltár egészen más iratanyagot őriz, mint egy kisváros levéltára mind mennyiségében, mind pedig az iratanyag jellegét, összetételét tekintve. Az egyes intézmények között meglévő különbségek természetesen tükröződnek a honlapokon is az iratanyag leírásánál, a feltárás mélységénél stb., de megmutatkozhat a fenntartó anyagi támogatásának mértéke is. Ezt tovább árnyalják az egyes országok hagyományai. Ausztriában az egyes tartományok archívumai a mérvadóak (Landesarchiv). Németországban a tartományi levéltárak mellett a nagyobb vidéki városokban megtalálhatóak az állami levéltárak (Staatsarchiv) is, arról nem is szólva, hogy — mindkét állam esetében — jószerivel minden, magára valamit is adó településnek van saját levéltára (Stadtarchiv). Nagy-Britanniában, az USA-ban és Ausztráliában az egyes közigazgatási egységek, illetve települések levéltárai többnyire valamilyen nagyobb gyűjtemény (ha úgy tetszik: gyűjteményegyetem) részeként működnek, általában könyvtárral egyetemben, de vannak példák természetesen az önállóságra is, még olyan kisebb városok esetében is, mint pl. az angliai Bury.

Az általában kisebb méretű egyházi levéltáraknál a honlapok aránya már csak kb. 60-70%, és gyakori, hogy a levéltári szajt a fenntartó intézmény–szervezet honlapjához kötődik. Ezeknél a kis levéltáraknál a kereshetőség a különféle linkgyűjtemények hibái–elavulása miatt néha kívánivalót hagy maga után, legmegbízhatóbban a fenntartó szervezetek felől keresve találhatóak meg a levéltáraik, ebből is érezhető a szoros kapcsolat a levéltárak és fenntartóik között.

Az élenjáró országok levéltárai nemcsak értik az internet jelentőségét, de a lehető legjobban ki is használják a kínált lehetőségeket. Ezekben az intézményekben a honlap az első számú komplex tájékoztatói eszköz, amellyel *különböző rétegeket, közösségeket szólítanak meg*: szakmabelieket, professzionista kutatókat, egyetemistákat, iskolásokat és általában a laikus nagyközönséget. A különböző célközönségnek szóló információkat jól láthatóan elkülönítik, általában már a menürendszerben. A Kanadai Nemzeti Levéltár (Library and Archives Canada) honlapján pl. külön menüpontblokk szól a levéltárosoknak, a könyvtárosoknak és a kiadóknak.²³ A *szakmabelieket* — akik alatt az angolszász országokban nemcsak levéltárosokat, de irattárosokat és records managereket is értenek — naprakész információval, iratkezelési tanácsokkal, mintákkal, kutatási eredményekkel látják el. Az Ausztrál Nemzeti Levéltár (National Archives of Australia)

²² L. a lábjegyzet hivatkozásokat.

²³ A *Kanadai Nemzeti Levéltár* és a *Kanadai Nemzeti Könyvtár* idén májusban egyesítették, az új intézmény neve *Kanadai Könyvtár és Levéltár (Library and Archives Canada)*. A honlapjuk (<http://www.collectionscanada.ca>) természetesen tükrözi az integrációt, tehát egyaránt szól levéltárosoknak és könyvtárosoknak, illetve az érdeklődő közönségnek. Az integráció legfontosabb indoka egyébként az volt, hogy a két intézmény egyesítve jobban tudja szolgálni az információért hozzájuk forduló polgárokat, ennek megfelelően pl. a honlapon adatbázis kereséskor a számítógép egyaránt keres a levéltári és a könyvtári adatbázisokban.

honlapján Recordkeeping (Irattározás), az angol Nemzeti Levéltár (The National Archives) szájáján pedig Services for Professionals (Szolgáltatások szakmabelieknek) menüpont alatt találhatóak ezek az információk.²⁴

A *laikus nagyközönség* érdeklődését változatos eszközökkel próbálják meg fölkelteni. A honlapnak, különösen a nyitólapnak a szín- és formavilága gazdag, a megjelenő illusztrációk (esetleg háttérként) érdekesek és figyelemfelkeltők, ugyanakkor nem esnek át a ló másik oldalára és szolid, visszafogott intézmény benyomását keltik az említett formai jegyek ellenére. A brit területi levéltárak honlapjaira is jellemző — pedig Nagy-Britannia igazán nem vádolható a hagyományok iránti érzéketlenséggel —, hogy az egyes intézmények modern vonalvezetésű, egyszerű, hangsúlyozottan „újhullámos” képi világot, valamint szerkezeti felépítést jelenítenek meg, ugyanakkor a színeket az elegáns visszafogottság jellemzi.

Érdekes, divatos, a társadalmat erősen foglalkoztató témákról gazdagon illusztrált dokumentumválogatásokat kínálnak (pl. Egy demokrácia dokumentálása — Ausztrália története [Ausztrál Nemzeti Levéltár]; első és második világháborús válogatások, sport [Kanadai Nemzeti Levéltár]). A nagyközönség megnyerésének fontos eszközei a virtuális kiállítások, bár meg kell mondani, hogy nem mindenki ad teljes kiállítási anyagot, hanem csak néhány érdekes, figyelemfelkeltő dokumentumot, viszont azokat bőven ellátják ismertetővel. A régi kiállítások anyagait általában több évre visszamenően megőrzik, a kanadai honlapon pl. több tucat kiállítás található téma szerint csoportosítva.

A kapcsolat a nagyközönséggel érezhetően fontos szempont, általánosan elterjedtek a beszámolók a levéltárak programjairól, kiállításairól és konferenciáiról. A beszámolók, programajánlók dátumai láthatóan frissek, naprakészek.

A nagyközönségen belül *kiemelt célközönségnek tekintik a családkutatókat*. Angliában fizikailag és virtuálisan is elkülönítik a családkutatókat (Family Records Centre — Családkutató Központ), Kanadában is működik egy hasonló központ (Canadian Genealogy Centre — Kanadai Genealógiai Központ). A családkutatás a német és angol nyelvterületen az egyházi levéltárakban is alapvető szempont, és általában külön menüpontot jelent, sőt a közölt segédletek döntő része is a családkutatással kapcsolatos (pl. anyakönyvi jegyzékek).

A modern telekommunikáció egyre több vonatkozásban *interaktív*, azaz a használó aktívan részt vesz a kommunikációban, ami így kétirányúvá válik. Nos, erre is találunk már példát levéltári honlapon. Az angol National Archives szájájának egyik kiemelt témája a bevándorlás (a társadalmat erősen foglalkoztató téma). Külön menüpont (Moving Here — Ideköltözők) alatt találhatóak az ilyen vonatkozású iratok, többek között egyéni élettörténetek. A levéltár invitálja az olvasót, hogy ha van hasonló története, akkor írja le, küldje el illusztrációként szolgáló családi fotókkal együtt. Tehát a gyűjtemény a használók aktív hozzájárulásával gyarapszik.

Ez az interaktív módszer csak egy a sok közül, amivel a levéltár igyekszik kilépni a „bürokratikus iratok” skatulyájából. Nem csak PR-fogásról van szó, nemzetközi tanácskozásokon, szakirodalomban is felbukkan időről időre az a nézet, hogy szélesíteni kell a hagyományos forrásbázist. Az előbb említett angol példa bevallottan is azt

---

²⁴ Ausztrália: <http://www.naa.gov.au>, Anglia: <http://www.nationalarchives.gov.uk>. A továbbiakban angol, ausztrál, illetve kanadai konkrét példánál ezekre a honlapokra utalunk

szolgálja, hogy a bevándorlást, ne csak az adminisztráció szemszögéből dokumentálják, hanem a „másik oldalról” is.²⁵

A levéltárat el kell adni a nagyközönségnek és ez a törekvés a stíluson is érezhető. Általánosságban igaz, hogy az elsődleges cél az érdeklődő lehető legteljesebb tájékoztatása, döntően az úgynevezett praktikus, a gyakorlatban hasznosítható információkra építve, azokat előtérben helyezve. Szinte mindenütt első helyen szerepel a Rólunk menüpont (About Us), ahol *röviden, közérthetően* mondják el a nagyközönségnek, hogy mit csinál a levéltár, mi a feladata, kötelessége stb. Gyakori a kérdésfeltevésekkel operáló közlés, amivel szinte perszonalizálják a levéltár és az olvasó kapcsolatát. Bár az információk rövidek, mégis kimerítőek és szakszerűek. Pontosan leírják, hogy hol vannak a levéltár épületei, hogyan lehet azokat megközelíteni tömegközlekedéssel vagy autóval, gyakran digitális térkép is segíti a tájékozódást. Általánosnak tekinthető a visszajelzés-kérés: mondja el az olvasó a véleményét a megadott elektronikus címen, ez jó a levéltárnak, hiszen pontosabban tudja felmérni a használók igényeit.

Az egyes országok hagyományai erősen befolyásolják a honlapok képét és tartalmát. Németországban például az egyes települések kulturális intézményrendszerének kiemelkedően fontos része a levéltár, ezért általánosan jellemző, hogy erőteljes hangsúlyt kap a fenntartó fokozott megjelenítése, így pl. az adott város (tartomány) címe, térképe, más kulturális intézményeinek a linkjei stb. (ez a fajta kötődés jórészt teljesen hiányzik a magyar levéltárak esetében). Szinte mindenhol találkozni lehet az adott település múltjának vázlatos ismertetésével, továbbá természetesen az iratanyag leírásával.

Az élenjáró nyugati honlapok a kutatások blokkjánál is fokozottan figyelnek a laikus nagyközönségre: szinte kötelező a *kezdő kutatókat segítő* menüpont (Getting your Research), ahol a fentebb részletezett stílusban és formában adnak részletes tanácsokat. Ezen a téren talán az ausztrál nemzeti levéltárosok jutottak a legmesszebbre, akik hosszú munkával elkészítették a Fact Sheets (Tények) c. sorozatot, amelyek tulajdonképpen egy-két oldalas kis tájékoztató lapok. Már több száz van belőlük és az egyes népszerű kutatási témák ismertetésétől a kutatási korlátozások rövid összefoglalójáig terjed a spektrumuk. A cél az, hogy kedvet ébresszenek a kutatásokhoz, minél többen jöjjenek a levéltárba, a kezdőket pedig segítsék. Nem utolsósorban pedig a levéltárosok tájékoztató munkájuk során megkímélik magukat a gyakran feltett kérdésektől, hiszen azokra megtalálhatók a válaszok a Fact Sheen-ekben.²⁶

A levéltári anyag leírása központi helyet foglal el a honlapokon. A nagy levéltáraknak nyilvánvaló törekvésük, hogy a *különböző segédleteket, adatbázisokat egy rendszerbe integrálják*. Sőt, néhányan már ezen is túljutottak és igyekeznek átlépni az intézményi kereteken, arra törekszenek, hogy egy honlapon, egy keresőparancs kiadásával több levéltári adatbázisban lehessen keresni. Erre a legjobb példa az angol A2A (Access to Archives — Belépés a levéltárakba) c. keresőfelület, ami 368 levéltár, illetve irattár adatállományában teszi lehetővé a keresést. Még ennél is tovább megy a Kanadai Nemzeti Levéltár, amely érthetően átlépi a levéltári intézménykör határait. Ez a

---

²⁵ HAZAN, SUSAN: Weaving Community Webs: a Position Paper. *Digicult Thematic Issue* 5, January 2004. 8., valamint GESER, GUNTRAM–WOOD, HELEN.: Moving Here — Migration Records and Experiences. Uo. 25–26.

²⁶ Ezek — természetesen — mind olvashatók a levéltár honlapján is.

két példa azért is említést érdemel, mert az önálló levéltári (könyvtári) adatbázisok megmaradnak, egy szoftver küldi szét a keresőparancsot, magát a keresést a helyi adatbázis-kezelők hajtják végre, az eredményt pedig visszaküldik a központi levéltári honlapnak. A használó mindebből semmit sem érzékel, hiszen az ő képernyőjén szabványos formában jelenik meg a találati lista.

Az igazság az, hogy az integráció nemes célkitűzését még az élenjáró levéltárakban sem sikerült maradéktalanul megvalósítani, pl. az előbb említett angol honlapon is több intézményközi adatbázis-kereső található, de a törekvés nyilvánvaló.

A nyugati területi levéltáraknál korántsem számít kivételnek, ha az iratanyagra vonatkozó alapvető információk adatbázisok útján is elérhetőek. A kisebb intézmények, pl. az egyházi levéltárak viszont csak kis arányban kezdték meg adatbázisok építését. (Kb. minden tizediknél fordul elő.) Ez egyrészt rendezettségük szintjétől, illetve a levéltárak méretétől is függ, a kisebb anyagrészeket értelemszerűen egyszerűen, szövegszerű leírással ismertetik.

A laikus kutatók megnyerésére tett erőfeszítések nem jelentik azt, hogy az élenjáró levéltárak negligálnák a *hivatásos kutatókat*. Ennek a legjobb bizonyítéka például az említett nagy levéltárak honlapján elérhető leírás mennyisége és professzionális minősége. Óriási adattömeggel dolgoznak az adatbázis-kereső szoftvereik, több millió egységben (az egység lehet egy fond, de akár egy ügyirat is) keresnek, és az elérhető adatok száma évről évre dinamikusan növekszik. Mindez jól mutatja, hogy egyrészt a leírásra hatalmas erőket koncentrálnak, másrészt egyre mélyebb szinten teszik hozzáférhetővé az anyagot.

Őszintén szólva, nem minden irányzattal lehet egyetérteni, és véleményünk szerint ide tartozik az, hogy több helyen vagy csak egyszerű keresésre van lehetőség, vagy a levéltári kutatásoknál jellemző *böngésző keresés* „el van rejtve”. Valószínűleg ennek oka is a laikus közönség igényéhez való igazodásban van: ők nemigen tudnák azt használni, tehát a levéltárosok nem tartják olyan fontosnak.

A *levéltári iratok digitális képei* ma már az élenjáró levéltári honlapok szerves részét képezik. Itt nem illusztrációkra kell gondolni, hanem több milliós nagyságrendű képre, legalábbis a nagy levéltárak esetében. Természetesen a képek közötti tájékozódást adatbázisok vagy adatbázisszerű rendezett adattömeg segíti: a képek össze vannak kötve a levéltári adatbázisokkal, azaz a kutató először adatbázisban keres, és ha találatot ér el, valamint ha a szóban forgó irategyüttesről vagy (a vonatkozó részéről) van már digitális kép, akkor azt felkínálják az olvasónak.

A digitális képek elkészítésének stratégiájában és felhasználási módjában ugyanakkor jelentős különbségeket is fölfedezhetünk. Általában levéltárosok választják ki azokat, a többnyire erősen kutatott irategyütteseket (pl. első világháborús kitüntetések, végrendeletek, viktoriánus fogolyképek, MacMillan miniszterelnök iratai — Anglia), amelyeket digitalizálnak és a világhálóra tesznek. Ettől részben eltér az ausztrál politika, amely a kiválasztott irategyüttesek digitalizálása mellett a kutatók által kért másolatokat is integrálja a rendszerbe. A program 2001-ben indult Digitization-on-demand (Digitalizálás kívánságra) címmel. Ennek keretében bárki bármilyen levéltári iratról kérhet másolatot,²⁷ amit ingyen(!) elkészítenek JPEG (tehát viszonylag egyszerű) formátumban, majd az így elkészült digitális másolat automatikusan a gyűjteménybe

---

²⁷ Mennyiségi korlátokkal és a kutatási korlátozásokat tiszteletben tartva.

kerül. Ha keresünk az adatbázisban, a találati listán fel van tüntetve, hogy van-e a kérdéses iratról megtekinthető másolat. Az ausztrál szakmai „filozófia” az, hogy a kutatók tudják a legjobban megmondani, mire van szükségük, ezért rájuk támaszkodnak. Az eredmények imponálóak: 2003–2004-ben közel 3 millió digitális oldalt csatoltak az adatbázishoz (összesen 4,3 millió kép állt rendelkezésre), és a Digitalizálás kívánságra-program olyan sikeres, hogy a közeljövőben kiterjesztik Canberrán kívülre is.²⁸

Az ausztrálok a digitális képek ingyenes hozzáférését biztosítják (csak akkor kell fizetni, ha valaki minőségi, tif-formátumú képeket rendel), nem így az angolok, ahol az adatbázisban való keresés ingyenes, de a képek megtekintése és letöltése már díjköteles.

A demokratikus hagyományú levéltárakban fontos szempont az *átláthatóságra való törekvés* és ez jól látható a honlapokon. A fentebb említett Rólunk menüpontok is részben ezt szolgálják, de ide tartoznak az ún. éves jelentések is. A levéltárak által a felügyeleti szervnek vagy tisztségviselőnek²⁹ benyújtott éves beszámolók rendkívül adatgazdagok, esetenként 100-200 oldalas, illusztrációkkal ellátott szövegek. Több levéltárnál évekre visszamenően olvashatjuk az éves jelentéseket a honlapon.

Ugyancsak az átláthatóságot szolgálják a kutatási–másolási feltételekkel kapcsolatos részek. Általában nagyon gondosan ismertetik a levéltári anyag használatának feltételeit, a kutatók munkáját szabályozó előírásokat, a különféle szolgáltatások rendjét, tarifáját. Nagyobb forgalmú helyeken a kutatók bejelentkezése interneten is történhet, azaz a kutatók az adott időben rendelkezésre álló férőhelyekről is tájékozódhatnak.

Rendkívül gazdag *oktatási anyagot* kínálnak az élenjáró levéltárak honlapjai, ami azt bizonyítja, hogy nagyon komolyan veszik azt a funkciót, amit mi közművelődésnek nevezünk. Különböző fontos vagy érdekes témákra építve külön oktatási csomagokat dolgoztak ki egyetemistáknak, fiatalabb iskolásoknak és tanároknak.³⁰ A történelemtanárok kiemelt célközönséget jelentenek, ami nem véletlen, hiszen ők ébreszthetik fel legjobban a diákokban (a jövőbeni döntéshozókban, kutatókban, illetve nagyközönségben) a levéltárak iránti érdeklődést.

8. Ajánlások és elvárások

8.1. Honlap létesítése és fenntartása

Az előzmények után talán furcsának tűnik föltenni a kérdést: szükséges-e a levéltáraknak honlapot működtetni? A válasz természetesen igen, és a kérdés akkor érthető, ha tudatában vagyunk annak, hogy korántsem minden magyar közlevéltár rendelkezik honlappal, a magyar egyházi levéltáraknak pedig körülbelül a fele szintén nélkülözi ezt a

²⁸ *Annual Reports of the National Archives of Australia, 2004.* 30. A Nemzeti Levéltár fő épülete a fővárosban, *Canberrában* van, de kirendeltségei vannak minden szövetségi államban.

²⁹ Az angol *National Archives* vezetője az éves jelentéseit a *Lord Chancellornak*, a parlament felsőháza elnökének nyújtja be.

³⁰ Az angol honlapon *Learning Curve*, az ausztrálon *Education*, a kanadain *Learning Centre* nevű menüpont alatt található az oktatással kapcsolatos anyagok. Ezek valójában al-honlapoknak tekinthetők, annyira gazdagok.

fontos eszközt. (Most nem térünk ki arra, hogy több levéltár honlapja csak 1-2 oldalból áll, tehát érdemi információt nem tartalmaz.) Kisebb levéltári intézmények esetében nagy anyagi terhet és sok szellemi energiát követelhet honlap létesítése és fenntartása, mégis gyakran van megoldás: pl. a fenntartó — többnyire nagyobb intézmény — szájájához lehet csatlakozni, ahogy azt a nyugati levéltáraknál láttuk. Fontos, hogy ne csak a forma kedvéért legyen a levéltárnak honlapja, hanem azt valóságos tartalommal töltsse meg. Ugyancsak fontos követelmény, hogy a honlap legyen regisztráltatva, hogy a nagy keresőrendszeren, illetve szakmai portálokon megjelenjen a címe, hiszen sok használó ezek segítségével keres a világhálón, innen lép át a kiválasztott szájra.

Ha a levéltár elhatározta honlap készítését, illetve a meglévő modernizálását, figyelembe véve az előző fejezetekben elhangzottakat, az alábbi ajánlásokat tesszük.

8.2. Kommunikációs üzenet

A levéltárnak először önmagát kell meghatároznia. Pl. olyan nyitott szolgáltató közintézmény, ahol komoly tudományos munka folyik, amely szívesen látja az érdeklődőket, mind a hazai, mind a külföldi kutatókat. A nyitottság természetesen más jelent pl. a Magyar Országos Levéltárnál, amely széles nemzetközi kapcsolatokkal bír, és amelynek tekintélyes számú külföldi kutatója van, mint egy kis városi társintézménynél, ahol a nemzetközi kapcsolatok sokkal szűkebbek — ezért is hangsúlyozzuk az öndefiníció szükségességét. Ha ez megtörtént, akkor már meg is határoztuk az információközlés célját és azt a kört, amelyhez a levéltár a honlappal szólni kíván. Pl. ha a definícióban kiemelten szerepel, hogy az intézmény egy jelentős helytörténeti műhely, akkor a honlapon az információkat ennek megfelelően kell súlyozni (pl. részletes segédanyagot készítünk helytörténeti kutatóknak). Az öndefiníció és a főbb célközönség meghatározása után alakítható ki a kommunikációs üzenet. Ennek lényege: a levéltár milyen képet kíván magáról adni és milyen általános célt akar elérni a honlappal. A kommunikációs üzenetnek megfelelően kell alakítani a honlap formáját, struktúráját és tartalmát.

8.3. Forma és stílus

Bármennyire is eltérő funkciókkal és feladatkörökkel bírnak a különböző levéltárak, mindnek van egy bizonyos respektusa, amit érdemes megőrizni. A honlapon szabad, sőt ajánlott figyelemfelkeltő effektusokat alkalmazni, bátran lehet használni a színeket, azt azonban nem felejthetjük el, hogy minden levéltár egyben tudományos intézmény is, amelyhez nem méltók a hatásvadász megoldások, arról nem is beszélve, hogy a túlbujánzó hang- és képeffektusok áttekinthetlenné és kaotikussá tehetnek egy honlapot.

Érdemes tervezni egy saját logót, ami mindenütt vagy sokhelyütt látható a honlapon.

A dizájn kialakítása sok munkát követel, de érdemes energiát fektetni ebbe a feladatba, mert a felhasználóra erősebb hatást gyakorol, mint gondolnánk. A magyar közlevéltárak honlapjain gyakori, hogy sok díszes irat fényképe ékesíti a honlapot: e képanyag azonban azt a historizáló képet sugallja, hogy a levéltár elsősorban „régis és szép iratok” gyűjtőhelye, ahol a világtól elzártan komoly tudományos kutatómunka

folyik. A modern adminisztráció, szolgáltatás stb., ami egyre inkább jellemző, így nem jeleníthető meg.

A honlap szövegeinek szakszerűnek és közérthetőnek kell lenni, ami nem könnyű feladat. A túlságosan tudományos, azaz tudálékos szöveget még a szakmabeliek sem szeretik, a laikusok pedig nem is értik. (A felhasználók gyakran nehezményezik, hogy a magyar levéltári honlapok szövege túlságosan „levéltáros ízű”.)

A levéltárnak különböző felhasználói csoportokat (levéltárosokat, családkutatókat, nagyközönséget) egyszerre kell szolgálnia, ennek megfelelően különböző stílusokat kell alkalmaznia. Mindez azonban nem jelent különösebb gondot, ha a különböző csoportoknak szóló anyagokat már a menürendszerben világosan elkülönítjük — erre jelenleg alig van példa a magyar levéltárak honlapjain.

8.4. Menürendszer

A menürendszer tulajdonképpen a honlap struktúráját mutatja. A teljes tartalmat érdemes erősen tagolni de gyakori hiba, hogy a tagolást túlzásba viszik, és az egyes alfejezetek (almenüpontok) túl rövidek, esetenként csak néhány mondatból állnak. A gyakran óhatatlanul bonyolult menürendszerben könnyen eltéved a felhasználó, amit feltétlenül meg kell előzni. Ajánlatos a főmenüt mindig a képernyőn vagy legalább is a felületen tartani, de ez önmagában nem elég, kívánatos, hogy a felhasználó azt is lássa, hogy a menürendszerben éppen hol van. Ennek a megvalósítása elég nehéz, mert a menüstruktúra állandó képernyőn tartása meglehetősen sok helyet foglal el, viszont vannak kompromisszumos megoldások, pl. egy állandóan látható gombbal elrejthetjük, illetve előhívhatjuk a struktúrát. Nagyon jól kivédhető az eltévedés, ha a felhasználó mindig visszaléphet egy-egy szintet a hierarchiában (ez nem azonos a Microsoft Internet Explorer Vissza gombjával).

8.5. Rugalmasság

A honlap tartalmát állandóan kontrollálni, és ha eljön az ideje — többnyire gyorsan eljön —, akkor frissíteni kell. Ha a honlap tartalma jelentősen megváltozik, akkor a struktúrát is módosítanunk kell. Érdemes úgy tervezetni a honlapot, hogy a struktúraváltoztatásokat, illetve kisebb technikai módosításokat könnyen elvégezhesse felelős informatikai szakember házon belül, mert mindig külső szolgáltatóhoz fordulni nagyon drága, lassú megoldás és gyakran ürügyül szolgál a frissítés vagy a módosítás elodázására.

8.6. Nyelv

A fentebb részletezett kommunikációs üzenettől és a célközönségtől függ, hogy milyen nyelvet alkalmazzunk a honlapon. Intenzív nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező vagy nagy, számos külföldi kutató látogatására számító levéltáraknál ajánlott a többnyelvűség, de semmi esetre sem úgy, ahogy néhány magyar levéltárnál ma látható: az idegen nyelvűség csak a menüpontok fordítását jelenti. Az idegen nyelvű szöveg lehet rövidebb

mint a magyar, de arra vigyázni kell, hogy külföldieknek szánt információk is naprakészek legyenek. Sokan elfelejtik, hogy a magyar szöveg módosítása után a változtatásokat át kell vezetni az idegen nyelvű szövegen is, ha nem így történik, akkor két eltérő verziót kapunk, ami a levéltár hitelét rontja. Ha nem tudjuk biztosítani a külföldieknek szánt rész karbantartását, akkor inkább mondjunk le a többnyelvűségről.

8.7. Tartalom és struktúra

Természetesen a tartalom és a struktúra is elsősorban a kommunikációs üzenettől, valamint a célközönségtől függ. Korábban említettük, a tartalmat érdemes úgy csoportosítani — azaz olyan struktúrát kialakítani —, hogy a különböző célcsoportoknak szóló információk elkülönítve, blokkokban legyenek. Ez a blokkalkításnak egy fontos szempontja, de természetesen más célokkal is lehet és érdemes információ-egységeket kialakítani. A következőkben a levéltári honlapokon általánosan előforduló egységeket és blokkokat ismertetjük röviden.

8.7.1. Nyitólap

A nyitólapon érdemes elhelyezni azokat az aktuális információkat, amelyekre az olvasók figyelmét fel akarjuk hívni: felhívások, közeljövőben megtartandó rendezvények, újonnan megnyílt kiállítások, nemrég megjelent publikációk stb. kerülhetnek ide. Ajánlatos limitálni a figyelemfelkeltő információkat, mert ha túl sok van belőlük, akkor hatásukat veszítik.

8.7.2. A levéltár bemutatása

A levéltár bemutatkozása általában Magunkról címszó alatt olvasható. Az új olvasók általában ezt olvassák el először, tehát innen kapják az első benyomást a levéltárról. Ez a fejezet mindenkinek szóljon, mert mind a társintézményben dolgozó levéltáros, mind a laikus érdeklődő kíváncsi lehet magára a levéltári intézményre. A mindenkire szólás megnehezíti a szövegezők feladatát, mert — maradva az előbb említett két célcsoportnál — megfelelően szakszerűnek és tartalmasnak kell lenni ahhoz, hogy az érdeklődő kollégák tetszését elnyerjük, ugyanakkor a laikus olvasót is lekössük.

Érdemes praktikus információkkal ellátni az olvasót: levélcím, telefon, e-mail, fax, hol van a levéltár, hogyan közelíthető meg, nyitvatartásra vonatkozó adatok stb. Több magyar közlevéltár honlapján ezek a fontos információk „bújtatva” találhatóak csak meg, noha ezeknek szembeszökő helyen, a kezdőlapon vagy ahhoz közel kellene lenniük.

Nagyon ajánlott röviden és közérthetően leírni, hogy mi a levéltár feladata és hogyan felel meg annak. A magyarországi levéltári honlapokon ehelyett, általában hosszú levéltártörténeti leírásokat találunk. Bár ártani nem árt, de az igazság az, hogy keveseket érdekel és kevés információt ad az ilyen szöveg.

Vitatott, hogy a levéltári dolgozók adatait, esetleg fényképét elhelyezzük-e a honlapon. Ennek kétségtelenül megvan az az előnye, hogy személyesebbé teszi a kapcsolatot az intézmény és az olvasó között, hasznos is lehet, ha pl. a levéltárosok neve mellett feltüntetjük a referenciájukat, mert így a kutató tudhatja, hogy kihez kell

fordulnia a konkrét kérdésével. Sokan idegenkednek a személyes jellegű információk (kép, életrajz stb.) nyilvánosságra hozásától, mert nem szeretik ezt a publicitást — a levéltár vezetőségének kell döntenie a kérdésben.

8.7.3. *Kutatással kapcsolatos információk*

Ez az egyik legfontosabb szekciója a honlapnak annak ellenére, hogy több magyar levéltár ezt még nem ismerte fel — legalábbis a honlapjuk tanúsága szerint. Az alábbi információkat kell feltétlenül közölni:

- Hol van a kutatóterem, mi a nyitvatartási ideje stb.
- Milyen feltételekkel végezhető kutatás; a szövegbe belefoglalandó a kutatási szabályzat könnyen érthető összefoglalója, a hitelességet növeli, ha link segítségével elérhető a hivatalos szöveg is.
- Másolat (mikrofilm, fénymásolat, digitális másolat stb.) készítésének körülményei, szabályai, árai.

Érdemes — a jogszerűséget hangsúlyozandó — a vonatkozó jogszabályokat ismertetni, valamint különböző űrlapok — pl. a kutatási korlátozás alá eső anyagba való betekintési kérelemhez szükségesek — digitális változatát elérhetővé tenni. Hitelességi problémák miatt egyelőre nem ajánljuk, hogy a kutatók interneten iratkozzanak be, kérjenek iratokat a kutatóterembe vagy rendeljenek másolatokat.

8.7.4. *Információk kezdő és laikus kutatóknak*

A 2. és a 7. fejezetben elmondottaknak megfelelően érdemes részletes információkat és tanácsokat adni a kezdő és a laikus kutatóknak. Nyilvánvaló, hogy különösen fontos a közérthetőség és az egyszerű stílus ezeknél a szövegeknél. Mivel közülük a legnagyobb csoportot a családkutatók alkotják, nagyon javasolt számukra külön szekciót létesíteni a honlapon. Érdemes felhasználni más levéltárak e tárgyban írt anyagait (pl. általános családkutatói módszertan) úgy, hogy linkekkel átlépési lehetőséget biztosítunk. Ha van más markáns kutatói csoport (pl. helytörténészek), akkor nekik is külön szekciót kell fenntartani.

Fordulhatnak a levéltárosok a jövő kutatói felé is: szakdolgozatok írásához adhatnak módszertani ajánlásokat, konkrét példákkal illusztrálva kínálhatnak feldolgozásokat, ötleteket adva a források ismeretében kidolgozható témákra.

8.7.5. *Levéltári iratok leírása*

A levéltári iratok leírása jelenti a honlap legfontosabb szakmai részét. A nagyobb (általános) levéltáraknak arra kell törekedniük, hogy az összes rendelkezésre álló, jó adatminőségű segédletet, nyilvántartást egy elektronikus rendszerben egyesítsék. Nem szabad megállni a fond- és állagjegyzéknél, mert ez manapság már alig jelent valamit a kutatóknak. Elektronikus segédletként nem lehet megelégedni szövegfájlokkal, mert azok csak primitív keresést és listázást tesznek lehetővé. On line, adatszintekre tagolóadó adatbázisra van szükség. A szintek lehetővé teszik a rugalmas adatbővítést, azaz

mélyebb (pl. tétel- vagy darab-) szinten feldolgozott adatok éppúgy bekerülhetnek a rendszerbe, mint fond- vagy állagszintűek. Elvárható, hogy belátható időn belül minden fondról készüljön szakszerű leírás.

A kisebb levéltárak pénzügyi és informatikai lehetőségeit nyilvánvalóan meghaladják a fentebb leírt követelmények. Összefogással, azaz közös fejlesztéssel, vagy már meglévő nagyobb rendszerhez való csatlakozással azonban ezek a nehézségek kiküszöbölhetők.

Az összefogás megkönnyítené magát a leirási feladatot is, mert nagyon sok a különböző intézményekben őrzött típusanyag (pl. alispáni iratok), amelynek általános részét csak egyszer kellene megírni, előtte azonban meg kellene állapodni egy minimális leirási szabványban, ami megkönnyítené a retrospektív adatfeldolgozást (azaz a már meglévő segédletek adatainak átemelését a rendszerbe) és az adatcserét.

Lehetővé kell tenni más levéltárak adatainak a megismerését, hiszen a keresett tényre, eseményre vagy személyre másutt is őrizhetnek adatokat. A linkek erre nem alkalmasak, mert egy másik honlapra való átlépés után előlről kell kezdeni a keresést, viszont a remélhetőleg hamarosan megvalósuló egységes elektronikus levéltári nyilvántartás jó keretet kínál a levéltárak adatbázisainak integrációjára.

Gondot kell fordítani arra, hogy a kutató levéltári elvek szerint rendezett adatokat lásson a képernyőn, ha a keresése sikeres volt (felső szintek kijelzése). Ugyancsak fontos, hogy különböző adatszinteken böngésző keresést is lehessen folytatni.

A levéltári anyag leírását jól kiegészíthetik a kutatási segédanyagok: adattárak, katalógusok, sematizmusok stb., természetesen csak akkor, ha az elektronikus megjelenítést a szerzői jog lehetővé teszi.

8.7.6. Dokumentumgyűjtemények

Az előbb elhangzottaknak megfelelően időről-időre ajánlott összeállítani a levéltár anyagából egy, a szélesebb publikumnak szóló, érdekes témájú, népszerűsítő tudományos stílusban megírt tanulmányokkal ellátott, gazdagon illusztrált dokumentumgyűjteményt. A tematikát a közérdeklődés és a célközönség figyelembevételével, valamint a levéltár kommunikációs üzenetével összhangban kell kiválasztani.

Az ilyen gyűjtemények elektronikus publikációnak számítanak és fontos részét jelent(het)ik a levéltár kiadvány-stratégiájának. Nem elhanyagolható előnyük az, hogy sokkal olcsóbbak, gyorsabban realizálhatók és könnyebben módosíthatók, mint a hagyományos kiadványok.

8.7.7. Kiállítások

Ha megjelennek a világhálón, a kiállítások anyagai szintén dokumentum-gyűjteménynek számítanak, különbség csak a kísérőszöveg stílusában és a prezentációban van.

Minden nagyobb levéltár rendez kiállításokat, amelyek általában pár száz látogatót vonzanak. Ha internetre is kerülnének, akkor sokkal több érdeklődőhöz jutnának el. A

virtuális kiállítás nem jelenti szükségszerűen azt, hogy a valóságos látogatók száma csökkenni fog, sőt ellenkezőleg, jó esély van rá, hogy a megnövekedett érdeklődés következtében még több látogató jelenik meg személyesen. Az elektronikus kiállítás nem okoz számottevő pluszfeladatot vagy -költséget a levéltárnak, hiszen a munka nagy részét el kell végezni a valóságos kiállítás összeállításának során.

Érdemes megnézni a honlapon a korábbi kiállítások anyagát is.

8.7.8. Publikációk

A levéltárak hagyományos kiadványai (tanulmánykötetek, periodikák, segédletek) hangsúlyosan szerepelnek a magyar levéltári honlapokon. A gyakorlat változó: néhány intézményben a kiadvány teljes szövegét hozzáférhetővé teszik, az esetek többségében viszont csak a bibliográfiai adatokat tüntetik fel, esetleg rövid tartalmi kivonatot adnak. Ez utóbbiak valószínűleg nem akarnak konkurenciát támasztani a saját nyomtatott publikációknak, így viszont sokkal szűkebb közönséghez jut el a mondanivalójuk és az adatközlésük csak arra jó, hogy demonstrálja a levéltár tudományos tevékenységét. A fentiekből következően ajánlott a teljes terjedelmű elektronikus kiadványközlés.

8.7.9. Szakmai információk

Az internet nemcsak a külvilág, hanem a szakmai közösség, sőt — nagyobb, szétszórta telephellyel bíró intézmények esetén — belső dolgozók információs eszköze is lehet. Ilyen levéltáraknál hasznos lehet a nem bizalmas szakmai információkat — szabályzatokat, módszertani műveket, útmutatókat és egyéb segédanyagokat — a honlap egy külön szegmensében elhelyezni. Ha a levéltár intenzív és színvonalas területi munkát végez, és jó a kapcsolata a felügyelt szervek irattári felelőseivel, akkor érdemes az ilyen munkát segítő anyagokat (selejtezési mintajegyzék, rendezési útmutató stb.) feltenni a hálóra.

8.7.10. Egyéb

Természetesen egy ilyen ajánlás nem merítheti ki a honlapokra tehető információk teljes körét. Szinte minden magyar levéltári honlapon olvasható — nagyon helyesen — Aktuális c. rovat vagy a fenntartó intézménnyel kapcsolatos információ, esetleg más rokon intézménnyel (pl. könyvtárral) közösen működtetett oldal. Illik a levéltári társintézmények honlapjaira átlépést biztosítani linkekkel. A levéltár munkatársainak kreativitása szabja meg, hogy milyen egyéb információkat tesznek a honlapjukra.

8.8. Karbantartás

Magától értetődik, hogy a honlap tartalmát időről időre felül kell vizsgálni. Nincs annál rosszabb, mint egy elavult információ, pl. egy régi rendezvényre szóló meghívó, mert az olvasóban nagyon lesújtó kép alakul ki a levéltárról. Hasonlóan demoralizáló, ha több működésképtelen link van a szájon. Pár évente érdemes a honlap összinformációját, sőt

magát a kommunikációs üzenet egészét is megvizsgálni, mert a környezet változik és a levéltárnak érdemes az új körülményekhez alkalmazkodni.

A gyors informatikai fejlődés gyors technikai elavulást is jelent egyben, tehát 4-5 évente alapos informatikai revíziót is kell tartani a honlapon. Célszerű külön felelősöket kijelölni a honlap tartalmi és informatikai karbantartására.

9. Együtműködés

A fenti ajánlásokat a levéltárak megvalósíthatják egyedül is, ez azonban nem nagyon célravezető. A korábbiakban már szó volt az összefogás szükségességéről (8.7.5. fejezet), a következőkben néhány olyan területet említünk, ahol még szükséges lenne a szakmai közösség összefogása:

- 0 egyeztetés a főbb szakmai portálokról, főleg a linkgyűjteményekről, hogy ne több helyen találjunk változó, gyakran rossz linkeket, hanem egy valóban karbantartott helyre mutassanak a többiek hivatkozásként;
- 1 idegen nyelvű honlap-változatok készítésének pályázati céltámogatása (NKA kiírások);

az általában „gyengén szereplő” adattartalmak (pl. kiállítások, dokumentumgyűjtemények, iratok leírása–ismertetése) előnyben részesítése pályázatoknál, vagyis hogy a kiírásoknál ne általában honlapok készítését támogassák, hanem konkrét adattartalmak megjelenítését, illetve feldolgozását.